

Maailma rahvaste isikunimetusemalle. Nime maagia

Päll, Peeter 1988. Isikunimesid laiast maailmast. *Sistemy ličnyh imën u narodov mira*. Moskva: Nauka 1986. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 309–311.
Sukunimi? Etunimi? Maahanmuuttajien nimijärjestelmistä. – Kielenkäytön oppaita 3. Toim. Pirjo Mikkonen. Helsinki: Kotimaisten Kielten Tutkimuskeskus 2002.
Dridzo, A., Mints, L. 1980. Rahvad ja tavad. Tallinn: Valgus 1980, lk 30–43.
Pärni, Jüri 1985. Ütle mulle oma nimi. – Nõukogude Naine, nr 1, lk 22–23.
Kiviniemi, Eero 1982. Rakkaan lapsen monet nimet. Espoo, lk 26–32, 56–58.
Oinas, Felix 1996. Nimi ei põle tules. – Kultuurileht 30.08, nr 31, lk 18.
Ētničeskaja onomastika. Moskva: Nauka 1984, lk. 124–127.
Saarelmaa-Maunumaa, Minna 1996. Kun Nangulasta tuli Aino Johanna. – Nimet, aatteet, mielikuvat. Kolme näkökulmaa nimiin. [Toim. Eero Kiviniemi, Sari Mustakallio.] Kieli 11. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos., lk 129–136.
Frazer, James George 2001. Kuldne oks. Uurimus maagiast ja religioonist. Tallinn: Varrak, lk 227–247. (Orig: *The Golden Bough*, 1890).
Nikonov, Vladimir Andreevič 1974. Imja i obščestvo. Moskva: Nauka, lk 32–42.
Narody mira. Istoriko-ētnografičeskij spravočnik. [Red. J. V. Bromlej]. Moskva: Sovetskaja ěnciklopedija 1988.

Meie praegune isikunimetusemall (nimesüsteem) – ees- ja perekonnanimest koosnev isikunimi – on noor. Veel XX sajandi alguses oli isegi Euroopas riike, kus kõigil kodanikel ei olnud perekonnanimesid (nt Soome, Venemaa).

Vaatame järgnevas lähemalt mõningaid meist erinevaid isikunimetusemalle.

Meile hästi tuntud on **idaslaavi**, näiteks vene isikunimetusemall, kus isikunimi koosneb kolmest osast: ees-, isa- ja perekonnanimest, nt *Aleksandr Sergeevič Puškin*, *Maria Vasil'evna Rybakova*. Viisakas pöördumine on seal kas pöördumistermini ja perekonnanimega või ees- ja isanimega (*gospodin Ivanov* ~ *Aleksei Maksimovič*).

Poolakad, tšehhid, bulgaarlased seevastu ei tarvita isanime.

Isikunimedede arenguloos on isanimel siiski oluline roll paljude rahvaste juures. Nt inglastel Fitz Gerald 'Gerald'i poeg'; šotlastel Macpherson, Mac Arthur; iirlastel O'Neill, O'Hara; juutidel Ben-Gurion, araablastel Bin Laden, meil Eestis Siimpöeg.

Vene perekonnanimedel on **soolõpp** (Ivanov/Ivanova). Ka balti rahvad tarvitavad soolõppe. Näiteks Lätis: Kalniņš/Kalniņa, Jansons/Jansone, Gorbunovs/ Gorbunova, Balodis/Balode. Leedukatel on koguni kolm erisugust perekonnanime staatuslõppu: mehe, abielus ja vallalise naise oma. Nt Jonaitis/Jonaitienē/Jonaitytē, Vanagas/Vanagienē/Vanagaitē.

Paljudel, eriti katoliku usku rahvastel, on mitu eesnime. See on seotud pühakukultusega, arvati, et mida enam nimesid (ja sellele vastavalt ka kaitsepühakuid), seda parem. Meile enam tuntud on näiteks sakslaste mitmiknimed. Edasi 1968 nr 132 kirjutab, et 19. sajandi algul pandi Viljandi kreisi Loodi mõisa omaniku *Heinrich Bocki* pojale seitse eesnime: *Heinrich Anton Hermann Karl Peeter Moritz Friedrich von Bock*. Tavaliselt oli mõisnikel siiski kolm-neli eesnime. Sangaste rukkisordi aretaja oli näiteks *Friedrich Georg Magnus Berg*. Ega eestlasedki eriti palju maha jäänud. *Lydia Koidula* kodanikunimi oli *Lydia Emilie Florentine Jannsen*. Meie kultuuriloost on tuntud veel *Hugo Hermann Fürchtegott Treffner*, *Johanna Natalie Elsbet Raudkats*, *Friedrich Reinhold Kreutzwald*, *Carl Robert Jakobson*, *Matthias Johann Eisen*. Ka soomlastel on olnud mitu eesnime, nt *Aino Kallase* passinimi oli *Aino Julia Maria Kallas*. Mitme eesnime panek on olnud moenähtus, mis levis

katoliiklikest maadest mujalegi Euroopasse. Tänapäeval on nii meil kui ka Soomes moes kaksiknimed (*Karl Martin, Eeva Maria*).

Kui eelnevas oli juttu mitmest eesnimest, siis näiteks hispaanlastel on mitu perekonnanime. Hispaanlase esimene perekonnanimi on tema isa esimene perekonnanimi ja teine ema esimene perekonnanimi. Näiteks kui isa on *Manuel Garcia Sánchez* ja ema *Dolores Hierro Ruiz*, siis lapse perekonnanimi on *Garcia Hierro*. Naiste perekonnanimi abielludes ei muutu, kuid mõnikord liidab abielunaine oma nimele mehe aadlitiitliga või muidu kuulsa nime. Nii võib perekonnanimi kohati muutuda õige pikaks ja keeruliseks. Eesnimesid on hispaanlastel tavaliselt üks või kaks.

Mõnel maal seevastu pole üldse perekonnanime, nt Islandil on neid väga harva. Islandlase nimi koosneb tavaliselt eesnimest (või eesnimedest) ning patronüümist. Näiteks võiks Islandil mõnelt korteriükselt leida järgmise nimesildi:

Jón Ingólfsson
Áslaug Ólafsdóttir
Hjörtur Jónsson
Sigríður Jónsdóttir.

Isa eesnimi on Jón ja ta on Ingólfuri poeg. Ema eesnimi on Áslaug ja ta on Ólafuri tütar. Nende poeg on Hjörtur, kes on seega Jóni poeg ehk Jónsson, ja tütar Sigríður, kes on Jóni tütar ehk Jónsdóttir.

Tütar säilitaks oma isanime ka abielludes. Nimeloendid koostatakse Islandil eesnimede järgi. Ainult isanimega pöördumine (nagu meil perekonnanimega, nt *härra Kask*) tunduks islandlasele veider, seal pöördutakse enamasti hoopis eesnimega.

Mõnel maal pole aga tegelikult eesnimegi, sest näiteks meie mõistes eesnimi asub ungarlastel, hiinlastel, vietnamlastel jt perekonnanime järel.

Järgnevalt vaatleme lähemalt mõningaid eksootilisemaid isikunimetusmalle.

Aafrikast tooksin näiteks Namiibia ambolaste nimesüsteemi. Esimene ajutine nimi anti kuuendal kuni kaheksandal päeval pärast lapse sündi, kui naba oli paranenud. Sageli märkis nimi lapse sünniaega, nt hommikul sündinud poisile anti nimeks *Angula* 'hommik', tüdrukule *Nangula* 'koos hommikuga'. Öösel sündinud poiss võis olla *Uusiku* 'öö' ja tüdruk *Nuusiku* 'koos ööga'. Nimi võis märkida ka mõnd sünnihetkega kaasnenud sündmust, nt *Mvula* 'vihm' või *Uukongo* 'jahiretk'. Tegelikult, püsiva nime sai laps mõne nädala või kuu möödudes sünnist ja selle andis isa. Tavaliselt anti üks nimi. Nimele võis lisanduda isa nimi, mis lisati omastusliite abil (nt *Houfiku* ja *Hamujela*, kus *Houfiku* on lapse nimi, *Hamujela* isa nimi, ja omastusliide). Poistele ja tüdrukutele anti ühesuguseid nimesid, nt *Elago* 'õnn', *Ndakola* 'olen tugev', *Omvula* 'vihm', vahel varieeriti veidi (*Hango* ja *Nango*, *Helao* ja *Nelao*).

Nimed iseloomustasid last või olid nn soovnimed, millisena last või tema elu taheti näha. Tähtis põhimõte on olnud nimekaimlus. Seda on ambolased sugulussuhtest tähtsamakski pidanud. Lastele püüti panna kuulsate hõimuliikmete nimesid, et neist saaksid nimekaimud. Seda tava seostatakse vana uskumusega hinge surematusest ja nimes sisalduvast väest. Loodeti, et kaimu elujõud kandub nime kaudu kaimule.

Lääne-Aafrika mõned rahvad (ašantid, fantid) annavad lastele nimeks lihtsalt nende nädalapäevade nimed, mil laps sündis. Meesmaspäev on *Kudžo*, naisesmaspäev *Džuba*; teisipäev *Kubbenah* ja *Beneba*; kolmapäev *Kuako* ja *Kuba*; pühapäev *Kuaši* ja *Kuašeba*. Sellele nimele on kombeks lisada ema nimi, mitte see, mis tähistas nädalapäeva, vaid mingi hüüdnimi, nt, eesti keelde panduna, *Tugev*, *Rikas*, *Kaunis*, *Hääl*, *Leopard*, *Kaunitar*. Kui emal

sündis nt veel üks poeg esmaspäeval, siis lisati järjekorranumber. Nt poiss, kes sündis esmaspäeval ja kelle ema hüüti *Fondu* 'hoolas', sai nimeks *Fondu-Kudžo*. Seitsmeaastasena saab ta veel ühe nime, nt *Sanatsu* 'ta on väga tugev'. Teinud läbi initsiatsiooniriituse, lisatakse veel üks nimi, nt *Banga* 'oda', ja noormehe nimi on nüüd *Fondu-Kudžo-Sanatsu-Banga*. Kui ta aga nt kristlaseks saab ja kristliku kombe järgi ristitakse, saab ta veel ühe nime, olles sellest alates nt *Franklin-Fondu-Kudžo-Sanatsu-Banga*. Lõuna-Aafrika hotentotid andsid aga pojale ema ja tütrele isa nime.

Lõuna-Austraalia aborigeenid andsid oma lastele ühed ja samad nimed. Esimest poega nimetati *Piri*, esimest tüdruku *Kartanje*, järgmisi – *Varni* ja *Varrunja*, seejärel – *Kunni* ja *Kunta*. Need nimed tähendasidki: esimene meessoost ja esimene naissoost; teine meessoost ja teine naissoost jne. Mõnes teises hõimus nimetati vastsündinut lihtsalt koha järele, kus ta juhtus sündima, nt *Punase-Kalju-Allikas* oli sündinud siis, kui tema vanemad olid teinud puhkepeatuse allikal punase kalju juures.

Foksi indiaanlaste hõimus Põhja-Ameerikas tuli last nimetada nii, et tema nimi sisaldaks viite isa nimele. Näiteks isa on *Terane Kotkas*. Laps on kas *Hall Kotkas*, *Sõjakotkas*, äärmisel juhul *Jahikull*, igatahes midagi niisugust, mis meenutab metslindu või kas või tema kehaosa: *Suur Sulg*, *Tugev Nokk*. Tütarde nimed kõlaksid õrnemalt, kuid samuti linnu moodi, nt *Pardike*, *Laululind*, *Kaunis Sulg*.

Araablase traditsiooniline nimi on mitmeosaline. Kõigepealt hüüdnimi (*kunya*). Nt *Abu Abdallah* 'Abdallahi isa', *Umm Ali* 'Ali ema'. Hüüdnimi antaksegi tavaliselt esimese lapse eesnime järgi. Kuid see ei pruugi olla ainult lastega seotud. Näiteks võib hüüdnimeks olla ka iseloomustav *Abu al-Khair* 'rikas, heatahtlik'. Hüüdnimi ei kuulu ametliku nime koosseisu. Ametlik nimi koosneb tavaliselt eesnimest (nt *Abdallah*), patronüümist (*ibn Abd al-Rahman*) ja perekonnanimest (*al-Darimi*). Nt nime *Abu Muhammad Abdallah ibn Abd al-Rahman al-Darimi* võiks eesti keelde panna kui 'Muhamedi isa *Abdallah* Abd al-Rahmani poeg Darimist'. Eesnimi (*ism*). Tüüpilised eesnimed on prohvetite nimed, nagu *Muhammad* ja selle tuletised *Ahmad* ja *Hamid*, siis tuntud islamitegelaste nimed, nagu *Ali*, *Hasan*, *Husain*, *Umar*, *Uthman*. Siis nii Piiblis kui ka Koraanis leiduvad nimed araabia kujul, nagu *Ibrahim*, *Ishaq*, *Musa*, *Ismail*, naisenimedest *Maryam* ~ *Maria*. Kolmanda suurema eesnimede rühma moodustavad kaheosalised nimed, mille esimeseks osaks on *Abd* 'Jumala teener' ja teiseks osaks üks Jumala 99 epiteedist, nt *Abdallah* 'Jumalasulane', *Abdarrahman* 'armulise kummardaja', *Abdalkarim* 'austatu teenija'. Mitmeosalised eesnimed võidakse kirjutada kokku või lahku, nt *Nur al-din* ~ *Nureddin* 'usu valgus', *Hibat Allah* ~ *Hibatullah* 'Jumala and'. Tüüpilisi naisenimesid on prohvet Muhamedi naiste nimed, nagu *Aisha*, *Khadija*, tema tütre nimi *Fatima* ja häid omadusi tähistavad nimed, nagu *Jamila* 'kaunis', *Karima* 'austusväärne', *Habiba* 'armas'. Naisel ei või olla *Abd*-algulist nime.

Isanimi (*nasab*). Sageli koosneb araablase nimi isade ja esiisade nimede ketist, kus põlvnemist märgitakse sõnaga poeg (*ibn* ~ *bin* ~ *ben*) või tütar (*bint* ~ *bent*). Mõned isikud ongi kõige paremini tuntud isanime järgi, nt *Ibn Ladin* ~ *Bin Laden*. Tähtsate isikute isasid loetletakse lausa mitme sugupõlve kaupa, enamasti esinevad siiski vaid vanaisa ja isa nimi. Esiisade nimed järgnevad eesnimele *ibn*- või *bint*-sõna järel või kohe, nt *Ahmad Muhammad Abdarrahman* on Ahmad, kes on Muhamedi poeg, kes on Abdurrahmani poeg. Hüüd-, ees- ja isanimede järel võib araablase nimes olla päritolupaika, ametiala vmt osutav *nisba*. Nt *al-Bukhari* 'Buhhaarast, buhhaaralane', *al-Misri* 'egiptlane, Egiptusest', *al-Najjar* 'puusepp'. Eelmistele lisaks võib olla veel lisanimi (*laqab*). Nt prohvet Muhamedi lisanimi oli *al-Amin* 'ustav'.

Birmalase nimi on tavaliselt kahe- või kolmeosaline. Perekonnanimesid ei tunta. Igal birmalasel on kindlasti üks individuaalnimi (meie mõistes eesnimi), sellele võib lisanduda soost, vanusest, sotsiaalsest staatusest sõltuv pöördumistermin ning klanninimi, mis osutab etnilist päritolu. Nt *Mon U Po Choe*. Eesnimedel on tihti tähendus, sageli pannakse lapsele see nimi, mida astroloog soovitab. Eesnimed on näiteks *Khin Kyaw* 'armastusväärne ja kuulus', *Aye Hla* 'külm kaunis'. Kuna eesnimed on tihti sarnased, kasutatakse isikute eristamiseks eri pöördumist termineid, nt poisi kohta *Maung Khin Kyaw*, tüdruku kohta *Ma Khin Kyaw*, kus *maung* ja *ma* on vastavalt noorte meeste ja noorte naiste poole pöördumisel kasutatavad terminid. Täiskasvanud mees on *U Khin Kyaw* ja abielus naine *Daw Khin Kyaw*. *u* tähendab keeles tegelikult 'onu' ja *daw* 'tädi'. Terminiga *u* pöördutakse täiskasvanud meeste, välja arvatud isa poole. Keskealiste meeste kohta üldiselt tarvitata, on see siiski ka sotsiaalse staatusega seotud. Näiteks töötu mees võib tagasi langeda klassi, kelle poole pöördutakse terminiga *maung* 'nooruk, noormees'. Viimast tarvitatakse muidu üldiselt nooremate meeste (õpilaste, üliõpilaste) poole pöördumiseks. Üle 25-aastaste poole pöördutakse terminiga *u*, vaid eriti lähedaste poole terminiga *ko* 'vend'. Vahel *maung* säilib nime osana, kui näiteks mees on noorena kuulsaks saanud. Samas toimib see vähendava, alandava vormelina pöördumisel endast tähtsama isiku poole (annab tähenduse umbes nagu 'mina-madaluke', 'mina-vaene'). Ametimehe poole pöördudes ei või *u* asemel *maung* kasutada, see oleks solvav. Vanemad sugulased pöörduvad nooremate sugulaste või ka tuttavate poole lihtsalt nimega, võõramate puhul kasutatakse *maung* või *ma* + eesnimi. Nime ette võidakse panna ka peaelatusala nimetus, eriti kui see on austusväärne, nt 'õpetaja' *saya*: *Saya Khin Kyaw*. Mehed ja noorukid pöörduvad omavanuste poole tihti vaid vormeliga *ko* 'vend', nime lisamata. Mõnikord on raske otsustada, mis osis miski on. Nt võib poisi nimi olla *Maung Maung*. Pöördumisel tuleks siis õigupoolest lisada veel üks *maung*: *Maung Maung Maung* 'noormees *Maung Maung*'. Suurena oleks tema nimi siis *U Maung Maung* (härra *Maung Maung*).

Birma nimesid: *U Tukha, U Nu, U Ne Win, U San Yu, Maung Jo, Theikpan Maung Wa, Ludu U Hla, King Maung, Tin Moe, Wing Pe*.

Vietnamlase isikunimi on tavaliselt kolmeosaline: perekonnanimi, kesknimi (abinimi) individuaalnimi (eesnimi), nt naine *Le Thi Thu*, mees *Nguyen Van Tai*. Perekonnanimesid on 200–300, neist kümnekond tavalisemat (*Cao, Duong, Huynh, Le, Nguyen, Pham, Phan, Tran, Vo, Vu*). Need katavad ligi 90% rahvastikust, seejuures *Nguyen*-nimelisi on umbes pool rahvastikust. Perekonnanime antakse edasi isa liinis. Naine säilitab abielludes oma perekonnanime. Kesknimi ei ole kohustuslik. See märgib sugupoolt (*Thi* – tüdruk, *Van* – poiss), suguharu, lapse asendit peres. Näiteks vanim poeg saab nime *Manh*, järgmised pojad nimed *Trong, Qui* ja *Gia*. Tihti on ühe pere lastel üks ja seesama kesknimi. Mõnikord on kesknimi eesnime täienduseks, andes eesnime tähendusele mingi lisavarjundi. Eesnimed on tähenduslikud. Need ei ole erisoolised, kuid praktikas kasutatakse ühtesid nimesid rohkem poiste, teisi rohkem tüdrukute nimedena. Tihti on ühe pere laste nimed omavahel seotud, nt kui isa eesnimi on *Hai* 'meri', võib poja eesnimeks olla *Duong* 'ookean'. Vendade nimed võivad olla *Hai* 'meri', *Giang* 'jõgi', *Son* 'mägi'; õdedel *Lan* 'orhidee', *Hong* 'roos', *Hue* 'gladiool'. Nimi on vietnamlasele tabu. Kuulsate isikute nimesid ei anta lapsele ja ka suguvõsa piires nimed ei ringle. Oma vanema või vanavanema nime ütlemine on tõsine solvang. Nime asemel kasutatakse mitmesuguseid pöördumisvormeleid, nii koos nimega kui ka ilma. Vormel sõltub isiku vanusest, soost, sotsiaalsest staatusest, tuttavusest. Pere lapsed omavahel kutsuvad üksteist sünnijärjekorra numbriga, nt noorem õde kutsub vanemat õde *chi hai* 'vanem õde, teine', vanemat venda *anh tu* 'vanem vend, neljas' ega kasuta nende nimesid.

Hiinlase on esikohal perekonnanimi (*xing*), mis on enamasti ühesilbiline (*Wang, Zhou, Ma*), harvem kahe- või kolmesilbiline (*Sima, Ouyang*). Individuaalnimi (*ming*) on tavaliselt kahe- või kolmesilbiline, seega on hiinlase nimi üldjuhul kolmesilbiline (*Li Dazhao, Zhao Shuli*). Veel hiljuti oli hiinlase elu jooksul mitu individuaalnime. Lapsena sai ta endale “piimanime” (*xiaoming*), mida teadis ja kasutas ainult perekond. Kooli minnes andsid vanemad või õpetaja talle uue, koolinime. Sellele nimele võis lisanduda vanust, sugupõlve vmt osutav lisanimi (*zi*). Täiskasvanuks saades (seda tähistas enamasti abiellumine) sai ta täiskasvanunime (*ming*), mis jäi elu lõpuni. Sellele võidi lisada ametit, positsiooni vm osutav lisanimi (*zi*) või eriline isiku enda valitud pseudonüüm (*hao*).

Individuaalnimede valik on Hiinas üsna suur, nt *Dachun* ‘suur kevad’, *Anzhi* ‘rahustame teda’, *Kangmei* ‘seiskem Ameerika vastu’, *Weidong* ‘kaitskem Mao Zedongi aateid’. Kanoonilised nimed puuduvad, kuid nime valik ei ole päris vaba. Seda määras *paihang*’i süsteem, mille kohaselt kõigi ühe suguvõsa ühe põlvkonna liikmete nimedes pidi olema üks korduv element. Selleks võis olla üks hieroglüüf (nt *Li* nimedes *Wang Lida, Wang Lifu, Wang Lixi*) või ka hieroglüüfis olev graafiline determinatiiv (viimaseks oli sageli üks viiest “stiihiast” – vesi, tuli, metall, puu, maa), mis eri põlvkondades kindlas järjestuses vaheldus. Seega võisid hiinlased nime põhjal määrata nii oma sugulust kui ka suguluse astet.

Perekonnanimesid on hiinlastel vähe, kõigest mõnisada, neist sagedaimad neli-viis (*Zhang* ‘pinguta vibu’, *Wang* ‘vürst’, *Li* ‘ploomipuu’, *Zhao*). Sama perekonnanimedega hiinlasi peetakse sugulasteks ja kuni 1911. aastani olid nende omavahelised abielud keelatud. Perekonnanime pärandatakse meesliinis. Varem lisas abielunaine enda nime ette mehe perekonnanime (*Wang Jiejing* > *Huang Wang Jiejing*), kuid tänapäeval jätavad naised oma neiupõlvenimed muutmata.

Nime maagia

Primitiivsetel rahvastel oli nime ja nimekandja vahel tihe, lahutamatu seos, nimi ja nimekandja olid otsekui üks lahutamatu olend. Nimel usuti olevat oluline koht inimese saatuses, kohati juba nii oluline, et saatus sõltus pigem nimest kui inimesest endast. Nt Birmas on siiaaani tavaks, et lapsevanemad märgivad lapse sünni üles lausa minutilise täpsusega. Seda on vaja selleks, et astroloog saaks koostada lapse sünnihoroskoobi ja arvutada välja sellele vastava soodsa nimekuju.

Kuna nimi on osa nimekandjast, usuti, et nime abil saab nimekandjat mõjutada. Näiteks usuti nime ennistähendust (nt nime Karu puhul sõna ‘karu’ tähendus) mõjutavat nime kandjat, nt nii, et Karu nime saanu oleks niisama tugev ja julge, kui on karud. Siit tulenevad paljude rahvaste traditsioonis nn soovnimed, vanemate head kavad ja soovid selle kohta, milline lapse elu või iseloom võiks olla. Sellele vastavalt anti nimi. Poistele pandi tihti sõjakaid, vaprust, tugevust, edukust taotlemaid nimesid nt korea Kymen’ ‘kuldne draakon’, Ęn’ ‘draakon’; tüdrukutele ilu, headust, voores esile kutsuvaid nimesid, nt korea naisnimed Činčžu ‘pärl’, Ippun ‘iludus’, Čunhjan ‘kevadepõhn’.

Kaitset nimekandjale on taotlenud nimed, mis pandud tootemloomade ja jumaluste järgi. Nt vaarao Ramses *Ra + mses* ‘päikesejumal Ra poeg’, Tethmosis *Teth + -m(o)sis* ‘kuujumal Tethi poeg’. Korea Čil’sontol’ ‘Tähepere poeg, Suure Vankri poeg’ – tähtkuju kummardati jumalusena. See traditsioon on katoliiklikes maades pühakunimedega paneku tavana elav veel tänapäevani.

Mõnel pool, eelkõige Aasias, pannakse lapsele meelega halvustavaid või alandavaid nimesid, et mitte ligi meelitada pahasid vaime (“pettenimesid”, et kurje jõude ära petta). Nt Koreas on pandud lapsenimedeks Tvedži ‘siga’, Kadži ‘kutsikas’, Tukkobi ‘kärnkonn’, et

kurjad vaimud ei tunneks last ära ega saaks teda kahjustada. Vietnamis on nimeks antud *Et* 'konn', *Zjun* 'ussike', *Theo* 'vorp'.

Nime teadasaamist, nime hõikamist on peetud ühtlasi võimu saamiseks nimekandja üle. Seetõttu varjatakse paljudes vanades kultuurides tegelikku nime ega öelda seda võõrale. Eesti rahvaluulestki on ju tuntud, kuidas nime hõikumine murrab nimekandja maagilise jõu, nt katku nimetamine peletab katku minema. Ühe legendi kohaselt olevat Soome Raisio kiriku ehitusel kirikuõpetaja oma hinge hiidudele lubanud, kui need ehitavad kiriku õigeks ajaks valmis, ilma et ta selle aja jooksul saaks teada nende nime. Muidugi kuulis pastor ehitajaid üksteist nimepidi hõikavat ja sai nõnda nimed teada, päästes sellega oma hinge. Tallinna Oleviste kiriku olevat muistendi järgi ehitanud meister, kes olnud kõigile tundmata. Meister olnud nii kindel, et tema nime ei saada teada, et olevat lubanud ehitada kiriku tasuta, juhul kui tema nimi peaks avastatama. Keegi aga sattunud pealt kuulama, kuidas tema naine last kiigutades mehe nime mainis. Nii saadud nimele jälile. Kui kirikuehitus oli juba lõppjärgus, hüütnud ehitusmeistrile: "Olev, torn on viltu!" Sellest kokkunud meister nii, et kukkunud tornist alla.

Erinevalt Olevi prouast, kes oma mehe nime teadis ja nimetas, on mõnes teises kultuuris naistel keelatud oma mehe nime nimetada, nt hindudel.

Delaware'i indiaanlastel on üks, tegelik nimi, mille lapsele annab nägija, nõid. Antav nimi peab olema varem täiesti tundmatu ja kõrvalistele isikutele seda ei öelda. Sageli on see õige pikk ja igapäevasuhtluseks seetõttu ehk kõlbmatugi, nt Sah-sah-kee-paH-keé-kum-mum 'Se joka saa lehdet kääntymään joka askeleella'. Avalikuks kasutuseks on hõimu liikmetel hoopis teised nimed. Nt tegelik nimi on Coquatokeghton, kuid isikut tuntakse hoopis nime all Valgesilm või Hallsilm või Sir William Johnsson.

Tegeliku nime ja avaliku nime eristust on olnud ka Indias, Hiinas, Austraalia aborigeenidel. Brahmaani lapse tegelikku nime teadsid vaid tema vanemad.

Nime salgamine tuleb esile juba Vana-Egiptuse tekstides, kus ilmneb, et isegi jumalaid võidi ähvardada nende nime teada saades või välja hüüdes, kui nad ei soostunud näiteks palujale heldust osutama. Üldteada on, kui kiivalt suhtusid juudid oma Jumala nime lausumisse, selle kohta käib teine käsk: "Sa ei tohi Jahve, oma Jumala nime asjata suhu võtta!" Meiegi rahvausundis on välditud lapse nime väljaütlemist enne ristimist, usuti, et see võiks lapsele kahju teha.

Nimetabu puudutas ka kurjade olendite nime väljaütlemist, seetõttu ei võinud nt kurja lausuda (võrreldagu kas või eesti vanasõna "Kus hunti hüüad, seal hunt on!"). Veel tänapäeval peetakse vandumist halvaks harjumuseks.

Huvitav tõend maagilisest nimekäsitusest on nime vahetus. Ka Eestis usuti, et kui laps ilma põhjusega pidevalt viriseb, võib selle põhjuseks olla valesti valitud nimi. Adam Oleariuse reisikirjas (17. sajandist) leidub märge: "Mõned inimesed seal ristivad salaja ümber oma lapsi ja annavad neile, kui nad on olnud kuus nädalat rahutud, uue nime, ettekäändel, et laps oli saanud ebaõige ning sobimatu nime ja oli seepärast rahutu." Soomes oli üks talumees veel nii hilja kui 1803. aastal lasknud end ümber ristida ja sellega oma pikaajalisest haigusest paranenud.

Nime panek eri rahvastel

Meil tänapäeval panevad lapsele nime üldjuhul tema vanemad.

Paljudes vanades kultuurides on nime andjaks nõid, nägija. Norra Lapis ilmus emale enne sündimist unes surnud esivanemate kaitsevaim, kes ütles, mis nimi tuleb lapsele panna. Maridel oli nime otsimisel kombeks, et nõid võttis nutva lapse sülle ja nimetas järjest nimesid. See nimi, mille nimetamisel laps lakkas nutmast, saigi tema nimeks.

Eestis on olnud kombeks anda lapsele vanavanema, vaderi või mõne silmapaistva sugulase nimi. See on tingitud usust, et koos nimega kandub lapsele edasi ka nimekandja hing. Ütleb ju vanasõnagi, et kuidas vader, nõnda laps. Samasugust vaadet kohtame ka eksootilisemais paigus, nt Fidži saartel. Seal saab esimene poisslaps isapoolse vanaisa nime, teine poeg – emapoolse vanaisa nime.

Muistses Skandinaavias oli samuti kombeks panna lapsele mõne esivanema nimi. Kui lapse isa ei olnud teada, siis ei saanud lapsele ka nime anda ja ta tuli hukata – visata kas sohu või vette või jätta välja külma kätte, kus ta suri. Sama motiiv leidub “Kalevalas”. Kui Marjattale oli sündinud poeg ja selle isa nime ei saanud teada (keegi kohale kutsutud meestest ei tunnistanud end isaks), siis tegi Väinämöinen kohtunikuna otsuse, et laps tuleb heita sohu. Imekombel sai laps kõnevõime ja kuulutas, et tema isa pole keegi muu kui kohtunik ise. Sellest oli Väinämöinen nii masendatud, et otsustas siit maailmast teise ilma purjetada.

Nime andmise aeg on erinev. Uus-Meremaa põliselanikud maorid annavad lapsele esimese nime varsti pärast sündimist. Lapsele nime valik käib nii. Lapse juurde tuuakse väike jumalakuju ja hakatakse loetlema omadusi, mida tahetakse lapsel näha, või meenutatakse sündmusi, mis toimusid tema sündimise ajal (nt päikesevarjutus, laeva saabumine, vanaisa tulek). Seejuures lapse isa laulab: “Istu vaikselt, ma teatan su nime, / Missugune nimi sul siis on? / Kuula siis oma nime, / Sinu nimi on...” Varem või hiljem laps aevastab. Sel hetkel lausunud sõna saab tema nimeks. Teatakse juhtumeid, kus isal tuli pea kogu ööpäev laulda, sest imik ei tahtnud aevastada: ta kõhis, nuttis, häälitsetes, aga ei aevastanud!

Uus-Guinea paapud annavad nime eri aegadel. Mõnes hõimus kohe pärast sündimist, teisel – kui ema tuleb tagasi onnist, kus ta oli pidanud elama esimesed kakskümmend päeva pärast lapse sündimist, mõnel pool siis, kui laps hakkab käima; mõnel pool antakse nimi juba enne sündimist ja vahetatakse see teise vastu, kui laps saab täiskasvanuks. Selliseid eri eluetappidega seotud nimesid on ka hiinlastel, korealastel jt rahvastel.

Kuidas pandi nime Eestis? Muinasaja kohta arusaadavalt seesuguseid andmeid ei leia. Ristiusu ajal oli kombeks tähistada lapsele nime panekut erilise peo, varrudega (ka ristsed, joodud).

Lapse nime valimiseks oli põhiliselt kaks võimalust: laps sai kas vanavanema (või vaderi) nime või pandi nimi sünnipäevale lähedase tähtpäeva järgi. Sündimise ja ristimise vahe ei võinud olla väga pikk. Enamasti ristiti 2–3-nädalaselt, kohati on vaheaeg sünnist ristimiseni 5–6 nädalat.

Kiriklik kord nägi ette kolm vaderit ehk ristivanemat. Rahvapäraselt polnud vaderite arv piiratud. Valitses isegi arvamus, et mida rohkem, seda parem. Vaderiks kutsuti jõukamaid ning tuntumaid sugulasi, hilisemal ajal ka sõpru ja tuttavaid. Keelduda sellist kutset saades ei tohtinud. Vaderitel oli lapse suhtes kohustus. Nt kui ristilaps jäi orvuks, oli ristivanema kohuseks ta üles kasvatada. Samuti oodati ristivanematelt (eelkõige XX sajandil) kingitusi ristilapse elutähtpäevade puhul (nagu kooli lõpetamine, leeripidu, sünnipäevad jm). Vähem on teada ristilapse kohustustest ristivanema vastu. Kirde-Eestis pidid ristilapsed kaevama vaderile haua.

Ristiti tavaliselt pühapäeval. Varrudele kutsuti juba laupäeva õhtul, kutsumata ei mindud. Vanemal ajal kutsuti sugulasi, hiljem ka sõpru ja naabreid.

Ristiti kodus või kirikus. Pärast järgnes ühine söömaaeg, kusjuures pidu võis kesta mitu päeva (mida lähemal nüüdisajale, seda lühemalt).

Ristimispeo ettekujutamiseks meenutagem kas või rätsep Kiire poja ristseid filmis “Kevade”.

Tänapäeval on eriline ristimispidu ehk varrud tavana peaaegu hääbunud, olles ühte sulanud katsikul käimisega. Nende kahe vahe oli väike. Ristsetel käisid eeskätt sugulased ja ristsetele kutsuti. Katsikul käisid sõbrad ja tuttavad ning katsikulised tulid ise.